

3. Malkina-Pykh I. G. Extreme situations. Handbook of Practical Psychologist. 2005. URL: <https://shelter-tranzit.ru/wp-content/uploads/2018/06/Малкина-Пых-И.-Г.-Экстремальные-ситуации.pdf>.

Науковий керівник: канд. політ.наук, доцент Лазор К. П.

Сорокіна Ольга Володимирівна

студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Актуальність зазначеної теми важко перебільшити, оскільки вона постійно актуалізується соціальними змінами та трансформаціями, особливо на сучасному періоді розвитку українського суспільства.

Маніпуляція – це частина технології влади над свідомістю людини, вплив на поведінку особи. Вона не тільки спонукає об'єкт робити те, чого бажає ініціатор дії, а й змушує його хотіти це зробити. Маніпулювання людьми – це спосіб управління шляхом духовного впливу на людей через програмування їх поведінки. Цей вплив спрямовано на духовні структури людини, він здійснюється потай і ставить своїм завданням зміну думок, спонукань і цілей людей у заданому напрямку [4, с. 212].

Доктрини та розвинені теорії маніпулювання людьми склалися нещодавно – у ХХ ст. Однак вихідний матеріал для них був накопичений у рамках усієї попередньої історії людства. Комплексний, багатовимірний характер феномену маніпуляції зумовив різноманітні підходи для його вивчення, яке відбувалося і відбувається паралельно у рамках низки наук.

Аналіз основних концепцій маніпулювання дозволяє говорити про його розгляд як мінімум у чотирьох аспектах: соціально-психологічному, соціально-політичному, соціокультурному, соціально-філософському. Для нашого розгляду найбільший інтерес становлять перші два аспекти, на них ми хотіли б зупинитися. Маніпуляція як феномен переважно була об'єктом вивчення психології, що і зрозуміло, оскільки вплив психіки людини є операційною базою маніпулятивних впливів. При цьому, виходячи з аналізу причин її виникнення та функціонування, необхідно чітко позначити, що маніпуляція в основі носить соціальний характер, тобто є прямим наслідком суспільних та соціальних процесів [2, с. 116].

Психологія як у соціальному, так і у біологічному аспекті грає винятково важливу роль, забезпечуючи необхідну для цього явища комунікацію і середовище. Але загалом роль психіки у виникненні та розвитку маніпулятивних відносин слід визначати через її соціальну обумовленість. Проте, саме розподіл на соціальну і психічну сфери маніпуляцій є, звісно ж, чистою абстракцією і необхідне лише позначення принципової тези: зрештою не психіка створює маніпуляцію, а соціальна дійсність формує психіку у її людській якості, вона оформлює маніпулятивні відносини як запит на певні історично сформовані суспільні відносини.

Ці відносини, серед яких первинною є соціальна практика, як у процесі переходу від біологічної до соціальної складової людини, так і у процесі соціального розвитку та диференціації, які формують у психіці ряд передумов виникнення маніпуляції. При аналізі маніпулятивних практик найбільшу увагу вчені приділяють потребі об'єднання індивідів у маси.

Феномени натовпу, маси з властивими їй атрибутами стали об'єктом пильного розгляду психологів та отримали належну оцінку. Водночас другий процес – процес індивідуалізації, залишається поза розгляду, вважаючись протилежним маніпуляції, адже у ньому передбачається високий рівень самосвідомості та рефлексії [1, с. 99].

Однак, на мій погляд, потреба в індивідуалізації не тільки може використовуватися і використовується при маніпуляції, але і є одним із найважливіших факторів формування соціуму з маніпулятивною культурою. Процес індивідуалізації прагне переформування культури, до творчого переосмислення життя. Особистість, бажаючи створити свій унікальний образ у прагненні виділитися та відокремитися, може підпасти під будь-який вид маніпуляції.

Найбільш примітивним виразом такого стану служить реклама: «зроби не так, як всі». Насправді, тут використовується психологічне прагнення людини до відокремленості. По-друге, функція психологічної потреби в індивідуалізації, мабуть, найбільш важлива і працює лише у зв'язку з другою глобальною потребою – потребою у згуртованості.

Людина, що відокремила себе від загальної маси, свідомо або неусвідомлено відокремлюється, стикається з проблемами самотності та страху, що згідно з К.Г. Юнгом, відноситься до колективного несвідомого і має психологічний дискомфорт незахищеності поза колективом. Тому людина тяжіє до певної малої групи, яка б захистила його, але при цьому не зовсім ущемляла б його індивідуальність [6, с. 295].

Сама структура сучасного суспільства сприяє активізації маніпулятивних процесів. Постіндустріальне суспільство необхідно інтерпретувати як замкнуту систему, в якій стаціонарна рівновага визначає її нормальний стан. Для підтримки

цієї системи потрібна дія всіх її елементів. Біологічний розвиток людини багато в чому відстає від суспільної та технічної. Це дає підстави вважати, що біологічного початку недостатньо для того, щоб людина пристосувалася до результатів технічного прогресу.

Виходом з цієї ситуації є необхідність маніпулювання людиною, тобто впливу на неї з метою кращої адаптації до сучасних умов. Досліджуючи феномен «маніпуляція» О.Г. Шахова виходить з визначення його як способу духовного впливу на людину за допомогою програмування її поведінки. Вона зазначає, що маніпулювання спрямоване на психічні структури людини, здійснюється потай і ставить своїм завданням зміну думок, спонукань і цілей людей у потрібному владі напрямі [5, с. 47].

Розглядаючи місце маніпуляції у суспільстві, С. Лозниця вважає, що в будь-якій демократичній державі тільки де-юре діють принципи поваги до прав людини, де-факто відбувається систематичне і закономірне їх порушення. Причиною, на думку вченого, є конкурентна боротьба, що здійснюється із застосуванням прихованих методів і пов'язана з прагненням отримати односторонній вииграш, як правило, на шкоду протилежній стороні. Подібна картина поширена в більшості видів суспільної практики [3, с. 148].

Будучи прихованим впливом на масову свідомість, маніпуляція, зазвичай, націлена на формування інертності народних мас. У цьому одна із відмінностей від пропаганди та агітації, які діють прямо і відкрито. На мій погляд, велику небезпеку становить оцінка масами феномену маніпуляції їх свідомістю. Більшість переконана, що без бажання людини маніпулювати її свідомістю неможливо.

Список використаних джерел

1. Баклюков О. О. Міжособистісні маніпуляції як засіб впливу на людей. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Вип. 10. Ч. 2. Івано-Франківськ: Плай, 2005. С. 97–102.
2. Варій М. Й. Психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 2-ге. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 288 с.
3. Лозниця С. Маніпуляція свідомістю: історико-культурні засади. *Філософська думка*. 2008. №1. С. 142 – 155.
4. Левицька І. М. Маніпуляція у міжособистісній взаємодії: поняття та зміст. *Вісник Національного університету оборони України: Питання психології*. 2014. № 6 (43). С. 212-216.
5. Шахова О. Г. Соціальна психологія особистості: Навчальний посібник. Харків: «Контраст», 2019. 116 с
6. Гребінь Н. В. Поняття маніпуляції як різновиду прихованого психологічного впливу. Тези звітної наукової конференції філософського

факультету. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. Вип. 7. С. 295–299.

Науковий керівник: канд.політ.наук, доцент Третьякова Т. М.